

Inspiratie voor Duurzaam Door over de governance van de Voedseltransitie na 2020.

Achtergrond

Het doel van het Kennisprogramma DuurzaamDoor is het bereiken van een groene, duurzame economie door kennis te ontwikkelen en verspreiden, door betrokkenheid en bewustwording te vergroten en door samenwerking te bevorderen. Samenwerking van partijen, die nu nog afzonderlijk opereren, maakt immers dat kennis en leerervaringen beter benut worden. Daarbij richt DuurzaamDoor zich op 5 inhoudelijke thema's. 1 van de thema's is voedsel.

Voor het thema voedsel is Participatietafel Voedseltransitie gestart. DuurzaamDoor ondersteunt met de de multi-stakeholder dialoog tussen experts uit bedrijfsleven, maatschappelijke organisaties en overheden gevoed door input van andere relevante stakeholders en netwerken. Uiteindelijk moet de voedseltransitie leiden tot voldoende gezond voedsel voor iedereen op een gezonde planeet.

De werkwijze van DuurzaamDoor is het verbinden van partijen in de samenleving die elkaar normaal gesproken niet zo snel spreken. Die partijen zijn de vijf o's: overheden, ondernemers, onderwijzers, onderzoekers, en burgerinitiatieven (onderop). DuurzaamDoor steunt projecten in de opstartfase zodat zij erna op eigen energie verder kunnen.

In 2020 eindigt deze fase van het voedseltransitie programma. DuurzaamDoor beraadt zich nu over haar positie, rol en activiteiten na 2020.

Onderdeel van de verkenning is een bijeenkomst met sleutelfiguren uit het veld van de Landbouw- en Voedseltransitie in het najaar van 2020 over de governance van de Voedseltransitie na 2020. Om deze bijeenkomst voor te bereiden en te inspireren is dit document opgesteld. Het is vooral gebaseerd op interviews met 2 sleutelfiguren uit het veld van de voedseltransitie en leden van de Participatietafel Voedseltransitie, te weten Willem Lageweg en Jan Huijgen. Daarnaast zijn 5 interviews met trekkers van agro ecologische netwerken geanalyseerd en hebben (governance) onderzoekers betrokken bij het te starten NWO project " Transitie naar een Duurzaam Voedselsysteem" gereflecteerd op de inzichten uit de interviews. Het doel is DuurzaamDoor inspiratie bieden over de governance rol die zij kan vervullen om de landbouw- en voedseltransitie te versnellen. Hierbij is de vrijheid genomen om in te gaan op de positionering en ambities van DuurzaamDoor.

Activiteiten Voedseltransitie DuurzaamDoor

DuurzaamDoor heeft in de afgelopen jaren de Participatietafel Voedseltransitie gestart en onderstaande projecten ondersteund.

Eerste tranche

- 'De Korte Keten Coalitie' (trekker: ZLTO)

- 'Restaurants van morgen' (Stichting Natuur en Milieu)
- 'De bewuste streekvoedselconsument' (Aeres Hogeschool)
- 'Onderzoek POP-gelden, GLB en Korte ketens' (WUR)
- 'Samenwerken aan duurzaam en gezond voedsel in de Haarlemmermeer' (Stichting NMCX Haarlemmermeer)

Tweede tranche

- Superlijst (de benchmark supermarkten, Transitiecoalitie Voedsel)
- BB4F (Stichting Burgers & Boeren forFood, voorstel van Eemlandhoeve)
- Werkgroep Eigentijds eigendom Grondgebruik
- Kennis delen voor het versnellen van de Voedseltransitie (Transitiecoalitie Voedsel)
- Stimuleren gezonde voeding en leefstijl in achterstandswijken (Transitiecoalitie Voedsel)
- Korte Keten Coalitie-2 (ZLTO)
- Restaurants van morgen-2

Beelden voor vervolg vanuit Duurzaam Door

In de verslagen van bijeenkomsten van DuurzaamDoor worden aspecten genoemd waar DuurzaamDoor zich op zou moeten richten.

- Projecten elkaar laten verrijken
- Sterkere verbinding aan LNV Visie (kringlooplandbouw)
- Spanning tussen systeem(wereld) en niet-systeem(wereld).
- Focus op korte ketens? Wat zijn binnen de Korte keten de spanningspunten tussen Systeemwereld en niet-systeemwereld?

Er zijn in de verslagen geen beschrijvingen gevonden over de positionering van van DuurzaamDoor.

Inspiratie voor vervolg

Rol, positionering en soort activiteiten

De sleutelfiguren benoemen inhoudelijke thema's waar DuurzaamDoor zich op zou moeten richten. Daarnaast hebben ze zich ook uitgesproken over de positionering van DuurzaamDoor. Ook ten opzichte van de vele bestaande initiatieven. Eerst volgen nu uitspraken over de rol, ambitie en positie van DuurzaamDoor op gebied van duurzaamheid en de landbouw- en voedseltransitie in het bijzonder. Daarna volgen de inhoudelijke thema's.

Analyse en actie

Volgens de sleutelfiguren is er behoefte aan een integrale analyse van het landbouw- en voedselsysteem: waar loopt het spaak en waar liggen aangrijpingspunten voor systeemverandering, gecombineerd met actie: ondersteunen van kansrijke vernieuwers die werken aan de gewenste toekomst. DuurzaamDoor zou beide aspecten moeten faciliteren.

Hierbij zou DuurzaamDoor zich in de optiek van de sleutelfiguren het beste kunnen (blijven) concentreren op het (uitgebreider) ondersteunen van kansrijke vernieuwers en het (beter) laten analyseren van de lessons learned om die vervolgens te verbinden met expertise/instellingen/projecten die zich richten op systeemanalyse en systeeminterventies. Het ondersteunen van vernieuwers van onderop zit meer in het DNA van DuurzaamDoor dan de echte analyses van het systeem en de benodigde interventies. Het goed analyseren van (experimenten) van de vernieuwers van onderop heeft veel waarde en kan DuurzaamDoor gezag geven. Nu komt er van het analyseren van de door DuurzaamDoor ondersteunde projecten weinig tot niets terecht. En dat wordt als een gemiste kans ervaren.

De sleutelfiguren geven aan dat DuurzaamDoor meer aanzien en invloed zou moeten krijgen en een krachtige positie dient te krijgen vergelijkbaar met een gerenommeerd adviesorgaan van de politiek en/of beleid. De sleutelfiguren pleiten voor uitbreiding van de faciliterende rol van en budget voor DuurzaamDoor om daarmee de sociale innovatie van onderop en de transitie beter te kunnen ondersteunen.

Ambitie: robuustheid en momentum benutten

Een belangrijk punt dat naar voren kwam is dat DuurzaamDoor ambitie mag hebben en het momentum moet versterken. Er komen op dit moment een aantal ontwikkelingen bij elkaar die DuurzaamDoor de kans bieden meer impact te realiseren.

- Het bruist in de samenleving van (met name lokale) landbouw en voedsel initiatieven. Zeker met het ervaren van de Covid-19 pandemie groeit het besef dat er nu kansen liggen om de transitie rond duurzaam voedsel te versnellen. Er is nu veel meer behoefte aan producten uit eigen regio en er is nu ook meer besef/bewustwording bij burgers t.a.v. van het belang van true cost, milieu en gezondheid.
- Het veld is volop in ontwikkeling, er komen steeds meer vernieuwers bij en het veld is versnipperd met veel (kleine) initiatieven die vaak niet verbonden zijn. Na een pioniersfase is er nu behoefte aan een antwoord op de vraag wat de volgende stappen kunnen en moeten zijn. Het besef leeft dat de vernieuwingsbeweging robuuster moet worden. En dat er meer actie en budget nodig is om nu door te pakken. Hierbij zou DuurzaamDoor het verschil kunnen maken als ze nu voldoende ambitie toont.
- Verder liggen er volgens de sleutelfiguren kansen strategisch te opereren richting een nieuw kabinet. Niet vanuit DuurzaamDoor alleen, maar een gezamenlijk initiatief waarin DuurzaamDoor maatschappelijke initiatieven ondersteunt. Verschillende maatschappelijke organisaties (Transitie coalitie Voedsel (TcV), Voedsel Anders, Boerenraad) zijn al met onderdelen van een voedselagenda aan de slag. De TcV heeft al een brede coalitie gevormd. Door als maatschappelijke partners een voedsel agenda op te stellen; politieke partijen, ambtenaren en ministers te betrekken kan er een dossier transitie voedselsysteem worden opgesteld dat de huidige ministers overhandigen aan een nieuwe ministersploeg die er dan meteen mee aan de slag kan. DuurzaamDoor zou dit kunnen faciliteren.

Het voorstel is dit najaar aandacht en momentum te creëren voor een gesprek over de governance rond de landbouw- en voedseltransitie. Dit is kansrijker als gezaghebbende mensen die het dominante paradigma kunnen weerleggen hieraan deelnemen.

Momentum kan ook versterkt worden door te koppelen met kansrijke initiatieven op voedselgebied:

- Start van NWO programma Transitie naar een Duurzaam Voedselsysteem. Door samenwerking aan te gaan met dit kennisprogramma kunnen analyse, actie en communicatie worden gebundeld
- Er zijn verschillende kansrijke, deels door DuurzaamDoor gesteund initiatieven, die verbonden kunnen worden en een bredere beweging. Te denken valt aan het programma Verrijkende Landbouw van o.a. Royal Has Koning en Leiderschapsprogramma Oogst van Morgen van o.a. Commonland; Boeren die werken aan de transitie die zich hebben verenigd in de Federatie Agroecologische landbouw en de Boerenraad, de proteïn alliance en korte keten coalitie
- Samenwerking tot stand te brengen met de overkoepelende initiatieven die hierna worden genoemd zoals de Transitie Coalitie Voedsel, Voedsel Anders, Transitie Motor, Grote Transitie en stichting SDG Nederland.

Positionering

Een vraag die werd gesteld is of de huidige positie van DuurzaamDoor binnen RVO de meest geschikte is om de landbouw- en voedsel transitie aan te jagen. Geconstateerd werd dat er nu te weinig doorzettingsmacht is om beleid van LNV en andere ministeries te beïnvloeden. LNV is op hoog niveau niet betrokken en name andere ministeries zijn te weinig aangehaakt. Er ligt een belangrijke opgave om vanuit DuurzaamDoor meer aan te sluiten bij en invloed te hebben op het beleid van verschillende ministeries, niet alleen LNV (kringloopvisie) maar ook VWS (preventie, verminderen gezondheidsverschillen, gezonde wijken) en andere ministeries als EZ en OC&W (zie ook later). De vraag is daarmee of DuurzaamDoor het best op haar plek is bij een uitvoeringsorganisatie zoals RVO dat is.

Er is geopperd om een maatschappelijke commissie de werkwijze, positionering en impact van Duurzaam te laten evalueren. Gezien de noodzaak de landbouw- en voedseltransitie integraal aan te vliegen kan het passender zijn DuurzaamDoor te positioneren als een linking pin tussen verschillende ministeries en dan niet (alleen) op uitvoeringsniveau, maar juist om beleid te voeden en te integreren.

Een andere vraag is de verhouding van DuurzaamDoor tot de vele maatschappelijke initiatieven. De sleutelfiguren pleiten ervoor dat DuurzaamDoor haar faciliterende rol naar maatschappelijke initiatieven versterkt en bundelt. De voorkeurs optie die werd genoemd is dat DuurzaamDoor een maatschappelijke organisatie van vernieuwers of een consortium van maatschappelijke vernieuwers uitdaagt om met plan te komen om de transitie aan te jagen gefaciliteerd en gefinancierd door DuurzaamDoor. De TcV lijkt een logische kandidaat om bij zo'n plan het voortouw te nemen. Voorwaarden die dan gesteld zouden moeten worden zijn krachtenbundeling, versterken van koplopers, brug slaan naar meer gangbare vernieuwers en kennisdeling en periodieke evaluatie over de voortgang. Het aantrekkelijke is dat daarmee de vernieuwingsbeweging de regie krijgt. Dit sluit aan bij de aanbeveling om de overkoepelende initiatieven en hun energie te faciliteren.

Randvoorwaarde: Continuïteit in ondersteuning

De vernieuwingsbeweging zou voor langere tijd gefaciliteerd moeten worden. Een probleem is nu vaak dat initiatieven in de opstart worden ondersteund en het daarna zelf moeten redden. Processen kosten tijd en maatschappelijk waarden worden niet altijd financieel gewaardeerd. Dat belemmert continuïteit en groei. Bij transities moet je eerder denken aan 10-20 jaar dan 1-3 jaar, de termijn waarop DuurzaamDoor nu projecten steunt en laat evalueren. DuurzaamDoor zou die continuïteit moeten bieden. Door voor langere tijd ondersteuning te bieden wordt ook cofinanciering van fondsen zoals Stichting Doen makkelijker

Samenbrengen en Faciliteren van overkoepelende initiatieven

De afgelopen periode zijn diverse bottom up overkoepelende initiatieven gestart. Initiatieven die aanhaken bij de energie van burgers, bedrijven, boeren en organisaties om de duurzaamheids transitie te versnellen. Relevante voorbeelden zijn:

de Transitiecoalitie voedsel (TcV). De TcV is een coalitie van Nederlandse koplopers in de wereld van landbouw, voedsel, natuur en gezondheid en werkt aan nieuwe oplossingen voor het huidige landbouw- en voedselsysteem dat ecologisch, sociaal en economisch steeds meer vastloopt. TcV is enerzijds een bundeling van de beweging van onderop waarmee TcV koplopers/pioniers een stem en een podium wil geven en anderzijds is TcV de uitdager van het systeem die met slimme interventies en voorstellen komt en daarover in gesprek gaat met de systeemspelers (overheden; ketenpartijen; financiële sector; retail) Op het gebied van krachtenbundeling tussen koplopers heeft TcV bijvoorbeeld via de Boerenraad en de Taskforce Korte Ketens al een paar succesvolle spinoffs gerealiseerd. In haar rol als uitdager heeft TcV concrete interventies tot stand gebracht respectievelijk in voorbereiding op terreinen als true cost; eiwittransitie; kennis en innovatie; voedselomgeving, gezonde voeding en gebiedsgerichte aanpak. TcV heeft inmiddels ca 200 leden uit de wereld van alle 5 o's die ook voor DD belangrijk zijn.

Het Voedsel Anders netwerk is in 2012 gestart om de beweging te versterken van mensen in Nederland en Vlaanderen die een ander systeem van voedsel en landbouw willen. De kernbegrippen zijn: eerlijke

prijzen voor de producent, gezond en lekker eten, samenwerken met de natuur, beperken van de macht en invloed van de grote agrochemische bedrijven, korte ketens, rechtvaardige handel, toegang tot grond en zeggenschap van producent en burger over het voedsel.

De Transitie Motor. Dit is een open beweging van mensen en organisaties in Nederland ontstaan vanuit de Corona vrijdagmiddag bijeenkomsten van Drift. Zo'n dertig ambassadeurs vertegenwoordigen de motor. Het coördinatieteam, in samenwerking met die ambassadeurs, jaagt aan, versnelt en maakt inzichtelijk. Ze wil samen zichtbaar maken wat er allemaal gebeurt en hoeveel organisaties de omslag al maken. De vier thema's waar aan gewerkt wordt zijn: zichtbaar maken wat er al gebeurt, toewerken naar een burgerraad, faciliteren van beleidsparticipatie en maatschappelijke meerwaarde aantonen. Er zijn 10 paden benoemd waaronder een duurzaam voedselsysteem, zorg voor natuur en biodiversiteit, inclusiviteit en participatie en gezonde leefomgeving. (detransitiemotor.nl)

De grote transitie: Dit is in 2015 gestart als een initiatief vanuit het Platform voor Duurzame en Solidaire Economie. De coördinatie wordt nu uitgevoerd door Our New Economy. Een van de thema's is 'Naar een circulaire, regionale economie'.

Stichting SDG Nederland faciliteert een groeiende beweging van ruim 800 partijen die allemaal bijdragen aan het behalen van de Duurzame Ontwikkelingsdoelen (SDG's). Het gaat om bedrijven, maatschappelijke organisaties, jongerengroepen, gemeenten, financiële instellingen, onderwijs- en kennisinstellingen en bewonersinitiatieven. We informeren, activeren en verbinden al die betrokken partijen met als doel de duurzame transitie te versnellen.

Er zijn naast deze initiatieven meer voorbeelden, vaak toegespitst op een regio, een sector of een thema. Deze overkoepelende initiatieven hebben enthousiasme, ideeën en ambities maar gebrek aan financiële middelen. Het advies voor DuurzaamDoor is niet zelf weer een overkoepelend initiatief starten, maar aansluiten bij dit soort initiatieven en hun energie, hen bij elkaar brengen en faciliteren en zo krachten bundelen.

Inhoudelijke Thema's: Focuspunten voor DuurzaamDoor

Volgens de sleutelfiguren zou DuurzaamDoor zich in haar ondersteunende rol moeten focussen op een aantal inhoudelijke thema's waar veel potentie is om doorbraken in het landbouw- en voedselsysteem te realiseren en waar energie is bij actoren die er mee aan de slag zijn gegaan. De volgende thema's zijn benoemd.

1. Bundelen van vernieuwers
2. Integraliteit: verbinden van voedsel met gezondheid, biodiversiteit, regionale netwerken
3. Gebiedsgerichte aanpak/Regionale Voedsel Strategie (RVS)
4. Gedragsverandering en Systeeminnovatie
5. Integraal rekenen: true costs, true price
6. Eiwittransitie

1. Ondersteun bundelen van vernieuwers

Boeren en boeren/burger netwerken die werken aan een natuurinclusieve kringlooplandbouw bundelen hun krachten in o.a. de Federatie Agro ecologische landbouw, Caring Farmers en de Boerenraad. Nieuwe allianties ontstaan n.a.v. de Covid crisis. De ambities van deze bundeling van krachten is elkaar te inspireren, kennis te delen, verandering te versnellen en het beleid te beïnvloeden. Dit doet men o.a. door gesprekken aan te gaan met beleidsmakers en stappenplannen voor een natuurinclusieve kringlooplandbouw en een duurzaam voedselsysteem te maken. De trekkers van deze netwerken investeren veel tijd voor de publieke zaak en hebben behoefte aan ondersteuning en waardering. DuurzaamDoor zou hen kunnen ondersteunen door uit te gaan van de vragen en knelpunten van de vernieuwers binnen deze netwerken en hen te verbinden met onderzoek, kennisdeling, beleid en andere actoren die van belang zijn voor de verdere uitbouw. Dit vraagt om een andere houding van onderzoek en beleid zodat vernieuwers worden erkend voor hun kennis en expertise en ondersteund met kennis die past bij hun integrale aanpak en beleid en regelgeving dat de gewenste vernieuwing stimuleert.

2. Focus op Integraliteit: verbinden van voedsel met gezondheid, biodiversiteit, regionale netwerken

Voedsel wordt nu nog te vaak als een afzonderlijk thema gezien. Er zijn binnen DuurzaamDoor nu verschillende participatietafels, o.a. over biodiversiteit, regionale netwerken, sociale innovatie, water en circulaire economie. Voedsel is een doorsnijdend thema dat direct raakt aan thema's als gezondheid (en ongezond eetgedrag), kwaliteit van de leefomgeving en biodiversiteit. De voedsel transitie is met name een sociale en culturele transitie, waarbij er veel kansen liggen op regionaal niveau burgers en boeren en andere gebiedsactoren te verbinden met een wenkend perspectief. Gezondheid is een overkoepelend thema. Belangrijke maatschappelijke opgaven zijn het verminderen van gezondheidsverschillen, gezondere leefstijl. Op deze thema's kan de koppeling met het ministerie van VWS, en programma's rond gezonde wijken worden gemaakt. Belangrijke vragen zijn hierbij hoe gezonde voeding de gezondheid kan bevorderen, hoe gezondheidsverschillen verkleind kunnen worden en inwoners met lage SES betrokken kunnen worden (bv via food systems dialogues) en in hoeverre voedingswaarde samenhangt met een gezonde bodem en hoe de relaties tussen gezonde bodem, gezonde leefomgeving, gezond eten en gezondheid van burgers versterkt kunnen worden. Verder zijn ook koppelingen met andere ministeries zoals I&W (infrastructuur), EZ (economie) OCW (leeromgeving voedsel), en Financiën: (aanpassing btw tarief) nodig.

3. Gebiedsgerichte aanpak/Regionale Voedsel Strategie (RVS)

De sleutelfiguren pleiten voor een model waarin Regionale Voedsel Strategieën worden ontwikkeld, min of meer naar het model van de regionale energiestrategieën. Ze zien kansen om een robuuste *bypass* te ontwikkelen voor de huidige voedselketens waarin de machtsverhoudingen moeilijk te veranderen zijn. Dit door op lokaal en regionaal nivo verbindingen tussen burger en boer te herstellen en gebieden in te gaan richten volgens het principe 'functie volgt bodem' in plaats van andersom zoals nu vaak het geval is (PM zie o.a. het recente bodemadvies van de Raad voor de Leefomgeving). Daarmee een *countervailing power* opbouwen die vervolgens tot structurele veranderingen in de markt kan leiden. Dus niet bestaande ketens wegdoen, laten bestaan, ook niet teveel energie aan besteden want de huidige ketens optimaliseren zichzelf door de grote financiële belangen van private spelers, maar een offensieve strategie om tot een nieuwe balans te komen die vervolgens de ketens meer onder druk kan zetten. Dat geldt zowel qua financiering, qua verwerking als qua retail.

Jan Huijgen heeft plannen om in verschillende regio's te experimenteren met regionale ontwerpen, wervende verhalen waarbij het landbouw- en voedselsysteem is verbonden met het gezondheidssysteem en duurzaam ingebed in de omgeving en een divers landschap. Binnen deze regio's wordt geïnventariseerd welke voedselbehoefte uit de regio vervuld kan worden en vertaald in een aanpak en hoe een gezond voedselpatroon er uitziet als we de regio als basis nemen. Regionaal is dan b.v. een eerste cirkel van 30-50 km rondom een gebied het uitgangspunt. De financiële basis wordt in de plannen gevormd door Boer/Burgercollectieven die investeren (10 miljoen (= 10.000 burgers x 1000 euro)); regionale overheidsfondsen - provincies: 10 miljoen en nationale overheid 10 miljoen (regio fondsen, nationale en Europese fondsen).

In het proces gaat het om de urgentie helder maken om koppelingen te herstellen, nieuwe ontwerpen en een routekaart om het te realiseren.

Hèt vehikel daarvoor is volgens Jan Huijgen de *Taskforce Sociale Innovatie VOLG (Voedsel, Omgeving, Landbouw en Gezondheid)*. Het dossier voor regionalisering en duurzame korte ketens en de Taskforce zou nu met partners voorbereid kunnen worden voor het volgende kabinet.

Ook het programma Verrijkende Landbouw, de regio experimenten van LNV in het kader van het kringlooplandbouwbeleid, diverse prototypes die uit de Oogst van Morgen voortkomen, Commonland/Wij.land en diverse door DuurzaamDoor ondersteunde regionale projecten werken aan een regionale, gebiedsgerichte aanpak die kennis en inzichten opleveren ten behoeve van een groot meerjarig traject dat DuurzaamDoor langdurig zou kunnen ondersteunen.

Daarnaast is er verbinding tussen regio's nodig om samen overkoepelende thema's en vragen op te pakken.

Deze regionale focus sluit aan bij het op te starten NWO project "Transitie naar een duurzaam Voedselsysteem" waarbij wordt aangesloten bij regionale initiatieven die kunnen leiden tot echte systeemveranderingen en een positieve impact hebben op de ecologische (bv landschap, biodiversiteit), sociale en economische waarden van de regio.

4. Gedragsverandering en systeeminnovatie

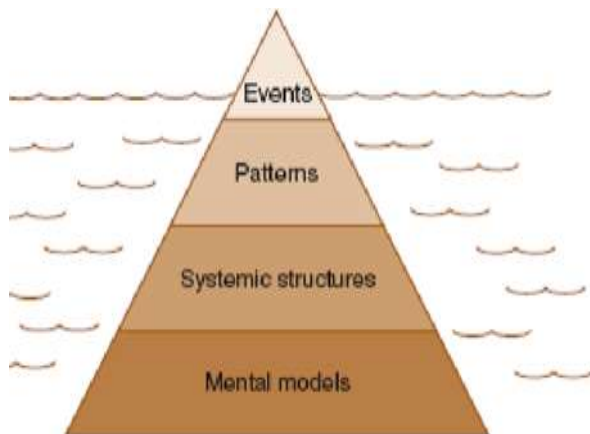
Voedsel is een cruciaal onderdeel van onze cultuur en ons welbevinden. Tegelijkertijd dragen huidige voedselconsumptie en -productiepatronen sterk bij aan een aantal urgente duurzaamheidsopgaven op het gebied van de gezondheid en welzijn van mens, dier en planeet. De vereiste veranderingen zijn complexer dan het aanpassen van een onderdeel van het systeem (bijvoorbeeld landbouwpraktijken) of symptoombestrijding (bijvoorbeeld verwaarden van voedselverspilling) en liggen op verschillende gerelateerde deelsystemen die zijn verankerd in de maatschappelijke structuur, cultuur en werkwijzen. Het is daarom evident dat het niet voldoende is om het huidige voedselsysteem te verduurzamen; een fundamentele transitie van het voedselsysteem als geheel is nodig (zie voorstel NWO project).

Inzichten uit de systeemtheorie helpen om zicht te krijgen op mogelijkheden voor transitie in een complex systeem als het voedselsysteem. Een belangrijk inzicht is dat de uitkomsten of symptomen (*events*) van een systeem bepaald worden door onderliggende gedragspatronen (*patterns*) en

interacties, waarbij die patterns gekoppeld zijn aan systemische structuren (*systemic structures*) zoals biofysische condities, de ontwikkeling van agrarische grondprijzen, markten en wetgeving, die op hun beurt weer worden bepaald door de *mental models* of paradigma's zoals overtuigingen, tradities, of (culturele) waarden. Met name de *mental models* bepalen de structuren en de besluitvorming van een systeem of houden deze in stand. Er is veel vernieuwing en opschudding nodig om systemen permanent te veranderen.

Figuur Het ijsberg model: vier niveaus van een systeem

(Maani & Cavana, 2007)

DuurzaamDoor kan partners samenbrengen om aan deze uitdagingen te werken, wellicht binnen de regionale voedselstrategieën en met de overkoepelende initiatieven. Belangrijke vragen zijn of het bestaande systeem moet worden aangepast of dat er nieuwe integrale systemen ontworpen moeten worden. Wat er in de transitie opgebouwd wordt, wat er wordt omgebouwd en wat er wordt afgebouwd om het systeem te verduurzamen en welke rollen verschillende actoren daarin kunnen vervullen.

Op gebied van Systeeminnovatie kunnen o.a. Theory U, het framework markttransformatie en MLP inspiratie bieden voor de aanpak en analyse. Voor dit thema is het ook interessant te koppelen met het op te starten NWO project "Transitie naar een duurzaam Voedselsysteem"

5. Integraal rekenen: true costs, true price

Het huidige landbouw- voedselsysteem leidt tot steeds hogere verborgen maatschappelijke kosten. Denk aan milieu- en klimaatschade, aan schade aan de gezondheid van mens en dier en aan onderbetaling van boeren en andere deelnemers in de voedselketen. Deze kosten worden niet meegenomen in de marktprijs van het product. Er zijn veel initiatieven en er is veel energie rond dit thema. De TcV verbindt een brede groep van organisaties uit het bedrijfsleven en het maatschappelijk middenveld, die adviseert over de aanpak en uitvoering om te komen tot een goed eindresultaat dat ook toegepast kan worden in de praktijk. Ook legt de TcV verbanden met andere op true pricing gerichte projecten en initiatieven, zoals het project 'True Price en True Cost in Food & Agri'. In het onderzoeksproject Echte & Eerlijke Prijs werken brancheorganisaties, bedrijven, banken en kennisinstellingen samen aan de ontwikkeling van een duidelijke, breed gedragen methodiek voor de berekening van de echte en eerlijke prijs die publiek beschikbaar is en door iedereen gebruikt kan worden. Ook heeft TcV in samenwerking met het ministerie van LNV en RVO een meerjarig experimenteerprogramma in voorbereiding. DuurzaamDoor zou hierop aan kunnen haken.

6. Eiwittransitie

In Nederland consumeren en produceren we teveel dierlijke eiwitten. Zowel voor onze gezondheid als voor het klimaat en het dierenwelzijn is het nodig om beiden te reduceren en de verhouding te veranderen; van minder dierlijk naar meer plantaardig. Er wordt in de praktijk volop geëxperimenteerd met nieuwe concepten die aan de beoogde omslag bijdragen, zowel bij boeren met teelten zoals lupine en soja als bij ondernemers (fabrikanten; cateraars; horeca etc). Dit thema heeft veel aandacht o.a. bij de TcV. Ze streeft naar een eetpatroon dat vooral leunt op consumptie van plantaardige eiwitten en een landbouwmodel dat hierop aansluit. Daarom maakt de TcV zich sterk om bestaande initiatieven die hieraan werken te versterken, zoals Green Protein Alliance en Dutch Cuisine. Er is een actieagenda eiwittransitie met onderbouwde aanbevelingen voor beleid. Dit wordt ook bij aanpalende transitiethema's meegenomen. Bijvoorbeeld bij 'de rol van de supermarkt', 'gezonde voeding en leefstijl' en 'voedselomgeving'.

Concluderend:

- Het voorstel is de werkwijze, positionering en impact van DuurzaamDoor te laten evalueren door een maatschappelijke commissie.
- De faciliterende rol van en budget voor DuurzaamDoor behoeft forse uitbreiding om daarmee de sociale innovatie van onderop en de transitie beter te kunnen ondersteunen.
- DuurzaamDoor zou in staat gesteld moeten worden om met de bij vernieuwers opgedane ervaringen en inzichten meer impact op beleid te krijgen. De voedseltransitie vraagt om een integrale aanpak en betrokkenheid van hoge beleidsambtenaren bij verschillende ministeries. DuurzaamDoor kan daarin van betekenis zijn door als linking pin te fungeren.
- DuurzaamDoor zou de vernieuwing van onderop moeten stimuleren en faciliteren door een consortium van maatschappelijke vernieuwers uit te dagen om met plan te komen om de transitie aan te jagen en zou dit consortium voor langere tijd moeten ondersteunen.
- DuurzaamDoor focust op integraliteit, gebiedsgericht werken/regionale voedselstrategie en inhoudelijke thema's waaronder die in dit stuk zijn benoemd.
- DuurzaamDoor ondersteunt overkoepelende initiatieven en stimuleert de inbreng van gezaghebbende en inspirerende vernieuwers om de voedseltransitie te versnellen. Dit zou kunnen leiden tot een Taskforce Sociale Innovatie VOLG (Voedsel, Omgeving, Landbouw en Gezondheid) en een brede samenwerkende beweging.
- De geplande najaarsbijeenkomst van DuurzaamDoor zou deze punten kunnen meenemen. Het zou daarnaast de start kunnen zijn van een proces om samen met aansprekende en gezaghebbende vernieuwers de voedseltransitie integraal op de kaart te zetten bij verschillende ministeries. Een grote uitdaging hierbij is dat dit van ministeries die disciplinair zijn georganiseerd inter- en transdisciplinariteit vraagt.

Jan Hassink
Wageningen-UR
Jan.hassink@wur.nl

Bronnen

- Interview Willem Lageweg. Transitie Coalitie Voedsel.
- Interview Jan Huijgen. Eemlandhoeve. Document. Volgers gevraagd Voedsel, Omgeving, Landbouw en Gezondheid – integraal verbonden Green Paper.
- Interviews met 5 trekkers van netwerken agro ecologische landbouw.
- Naar een duurzame en robuuste regionale voedselvoorziening in Nederland en Europa. Deze handreiking is tot stand gekomen door een gecoördineerde actie van de Transitie-Motor, de Werkgroep Voetafdruk Nederland en bij korte ketens betrokken organisaties/partijen.
- 10 stappen voor realisatie natuurinclusieve kringlooplandbouw.
- Transitie naar een Duurzaam Voedselsysteem. NWO aanvraag olv Frederike Praasterink